

ΛΥΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ

2019-2020

Διαφορές έπους – λυρικής ποίησης

- Η ποίηση του Ομήρου εκφράζει μια συγκεκριμένη κοινωνία, την πολεμική αριστοκρατία, ενώ με τη λυρική ποίηση το άτομο χειραφετείται και αποδεσμεύεται από μια «δεδομένη» τάξη, αναζητώντας την προσωπική του φυσιογνωμία.
- Από τον Όμηρο, ο οποίος είναι ανώνυμος στο έργο του, περνάμε στον επώνυμο ποιητή της λυρικής ποίησης, που αναδύεται ως πρόσωπο και διαλέγεται ακόμη και με τον εαυτό του.
- Η λυρική ποίηση εμφανίζεται ως αντίλογος τόσο στον ηρωικό μύθο όσο και στη στερεότυπη μορφή του, την εξάμετρη αφήγηση.

ΔΙΑΦΟΡΕΣ

<i>Έπος</i>	<i>Λυρική ποίηση</i>
μεγάλη έκταση	μικρή έκταση
ίδια μορφή (γλώσσα και στιχουργία) και περιεχόμενο (αφήγηση άθλων)	ποικιλία στη μορφή (γλώσσα – μέτρο) και στο περιεχόμενο (πλούσια θεματική)
αντικειμενική, περιγραφική ποίηση	υποκειμενική (προσωπική) ποίηση
αναφέρεται στο παρελθόν (εκεί – τότε – μακριά)	αναφέρεται στο παρόν (εδώ – τώρα – πλησίον)
ηρωικό ιδεώδες	διαφωνία, πολλές φορές, με τα ιδεώδη του έπους

Παράγοντες ανάπτυξης

- **Στην ανάπτυξη της λυρικής ποίησης ουσιαστικό ρόλο διαδραμάτισαν:**
 - i. οι νέες συνθήκες που αρχίζουν να επικρατούν με τη δημιουργία της «πόλεως», η οποία αρχίζει να οργανώνεται συλλογικά με τη συμμετοχή των πολιτών στα κοινά.
 - ii. οι κοινωνικοί και πολιτικοί αγώνες που αμφισβήτησαν το θεσμό της βασιλείας και αρνήθηκαν τον παλαιό ομηρικό κόσμο.
 - iii. Οι πολιτειακές μεταβολές ανέτρεψαν τη βασιλεία και εγκαθίδρυσαν αριστοκρατικά και «τυραννικά» καθεστώτα και στη συνέχεια πολιτεύματα δημοκρατικά.

Παράγοντες ανάπτυξης

- *Παράγοντες που συντέλεσαν στην ανάπτυξή της ήταν ακόμη:*
 1. ο αποικισμός,
 2. η οικονομική ανάπτυξη,
 3. οι κοινωνικοπολιτικές ανακατατάξεις και αλλαγές
 4. οι πνευματικές εξελίξεις (αφύπνιση του ατόμου και ανάγκη για προσωπική έκφραση και ελευθερία).

Παράγοντες ανάπτυξης

- Το άτομο αφοσιώνεται στην προσπάθεια βελτίωσης της ζωής και επιδιώκει να εκφράσει τις προσωπικές ή ομαδικές συγκινήσεις, οι ευκαιρίες εκδήλωσης των οποίων είναι πολλές. Τα πατριωτικά συναισθήματα ενισχύονται με τις πανελλήνιες γιορτές, τους μεγάλους αγώνες και τα πανηγύρια. Η κοινή ζωή συνεχώς επεκτείνεται και οδηγεί στις παντός είδους συγκεντρώσεις και στα συμπόσια. Μέσο έκφρασης όλων αυτών θα αποτελέσει η λυρική ποίηση, αφού τα ποιήματα τώρα δε γράφονται μόνο για να τα διαβάζουν ή για να τα ακούν, αλλά και για να τα τραγουδούν· ορισμένα μάλιστα από αυτά τα χορεύουν.

Πηγές

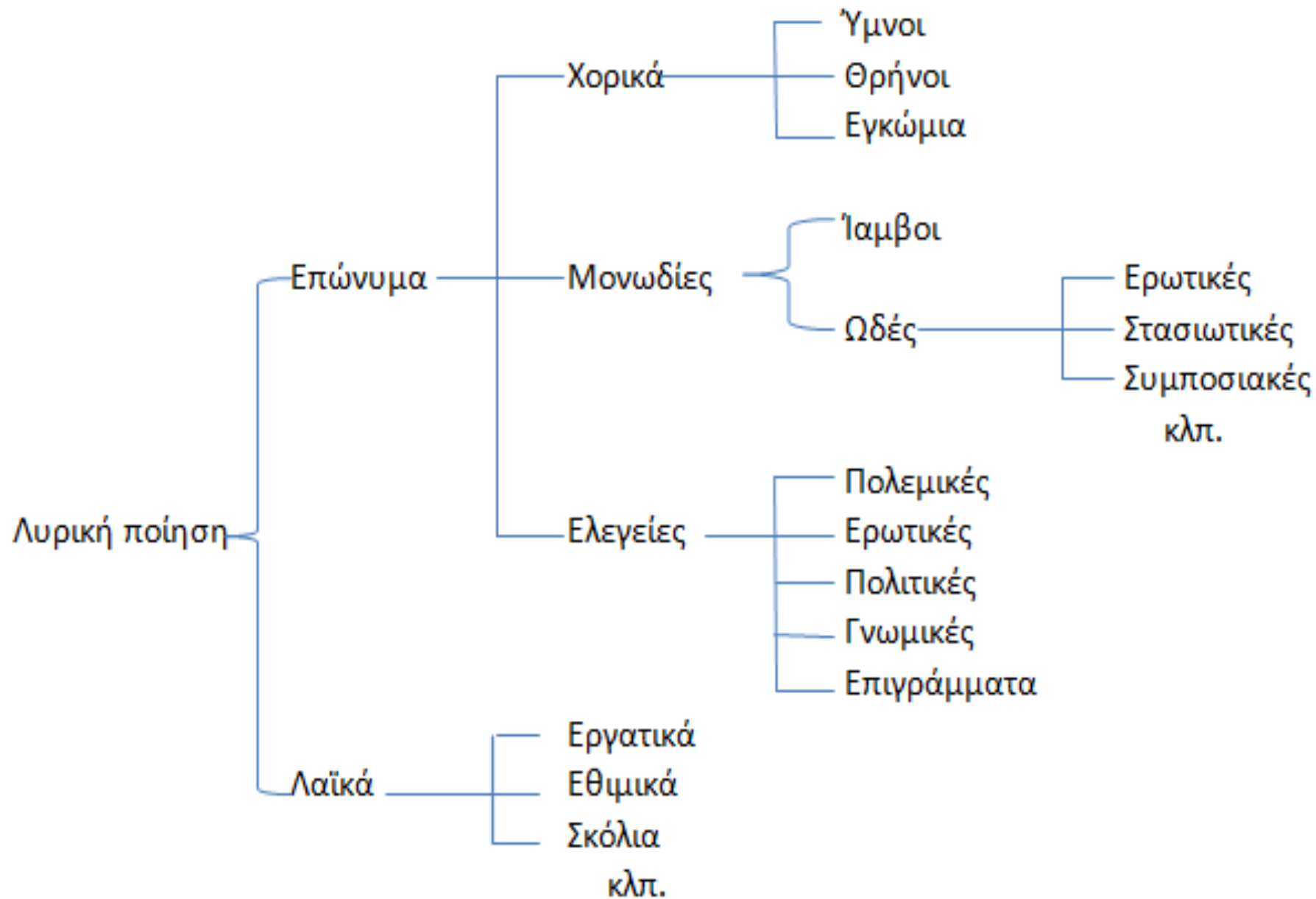
Μαρτυρίες και πρώιμες λυρικές αναφορές παρέχουν:

- ✓ η **δημώδης ποίηση** (όπως η *Είρεσιώνη* στη Σάμο και το *Ροδιακό χελιδόνισμα*, χαριτωμένα παιδικά τραγούδια),
- ✓ τα **ομηρικά έπη** (τραγούδι γάμου, χορευτικό τραγούδι, τραγούδι που συνοδεύει τη δουλειά, μοιρολόγια) και τα σχετικά με τη λατρεία (παιάνες, *Νόμοι*, τραγούδια με κιθάρα για τον Απόλλωνα)
- ✓ η **μουσική παράδοση της Ανατολής** (Αιγύπτου, Βαβυλώνας), που πέρασε στις μικρασιατικές αποικίες και στα νησιά του Αιγαίου.

Περιεχόμενο

Το περιεχόμενο των ποιημάτων της αρχαίας λυρικής ποίησης αναφέρεται σε όλους σχεδόν τους τομείς της αρχαίας κοινωνίας:

- Θρησκευτική ζωή: ύμνοι, παιάνες, διθύραμβοι.
- Εθνική ζωή: ελεγείες (με περιεχόμενο πολεμικό), εμβατήρια, επινίκια, εγκώμια.
- Πολιτική ζωή: ελεγείες, ίαμβοι, παρωδίες
- Ιδιωτική ζωή: σκόλια (= συμποτικά αυτοσχέδια άσματα), ερωτικά, υμέναιοι (= τραγούδια γάμου, επιθαλάμια), θρήνοι, επικήδειοι, επιγράμματα.

Χαρακτηριστικά

- Η λυρική ποίηση είναι **δυναμική** και **πολυδιάστατη** παρά την αποσπασματικότητά της
- Έχουν διασωθεί μερικά αποσπάσματα (fragmenta) από ολιγόστιχα ποιήματα, ή λίγοι μόνο στίχοι
- Διακρίνεται για την ποικιλία των *διαλέκτων*, των *μέτρων*, του *ρυθμού*, της *έκφρασης*, των *σκέψεων*, των *ιδεών* και των *διαθέσεων*, την *ποικίλη θεματική*, καθώς και από την *προσωπική στάση* του ποιητή απέναντι στα πολεμικά ή πολιτικά προβλήματα
- Σε περίοδο τριών αιώνων οι λυρικοί ποιητές μεταδίδουν το μήνυμά τους, ο καθένας με τον τρόπο του, που επικεντρώνεται στην ηθική σκέψη, η οποία διέπεται από την αντίληψη της θεϊκής τιμωρίας για την υπέρβαση του μέτρου

Αξία

- είναι καθαρά προσωπική ποίηση.
- υπηρέτησε την πολιτική ελευθερία, που σχετίζεται με την απόρριψη της τυραννίας και της πολιτικής βίας. *(Η απομάκρυνση από τον επικό μύθο και η προβολή των προσωπικών βιωμάτων και συγκινήσεων συνέβαλαν στην πνευματική ελευθερία).*
- σημαδεύει το πέρασμα από την επική αφήγηση των κατορθωμάτων στην πεζογραφία και το αττικό δράμα.
- η επίδρασή της είναι μεγάλη και στην τέχνη, ιδιαίτερα την αγγειογραφία και τη γλυπτική.
- οδηγούν στο δρόμο του φιλοσοφικού στοχασμού και της επιστημονικής έρευνας

Είδη και ποιητές

ΙΑΜΒΟΣ	ΕΛΕΓΕΙΑ	ΜΟΝΩΔΙΑ	ΧΟΡΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ
Αρχίλοχος	Καλλίνος	Σαπφώ	Αλκμάνας
Σημωνίδης	Τυρταίος	Αλκαίος	Στησίχορος
Ιππώνακτας	Μίμνερμος	Ανακρέοντας	Ίβυκος
	Σόλων		Σιμωνίδης
	Θέογνης		Βακχυλίδης
			Πίνδαρος

Τα είδη της λυρικής ποίησης

Ελεγεία

- (< φρυγική λέξη ἔλεγος = θρήνος) ήταν αρχικά λυπητερό τραγούδι, γραμμένο στην ιωνική διάλεκτο, που το τραγουδούσαν με τη συνοδεία αυλού
- με το πέρασμα του χρόνου το περιεχόμενο της ελεγείας έπαψε να είναι μόνο θρηνητικό και εξέφραζε κάθε συναίσθημα του ανθρώπου
- ανάλογα με το περιεχόμενο, διακρίνουμε τα ακόλουθα είδη ελεγείας: πολεμική, ερωτική, πολιτική, ηθική και γνωμική
- μέτρο της ελεγείας είναι το ελεγειακό δίστιχο, που αποτελείται από έναν εξάμετρο στίχο και έναν πεντάμετρο ελλιπή,

- ¨ ¨ , - ¨ ¨ , - ¨ ¨ , - ¨ ¨ , - ¨ ¨ , - ¨ ¨
- ¨ ¨ , - ¨ ¨ , - / , - ¨ ¨ , - ¨ ¨ , - .

Τα είδη της λυρικής ποίησης

Επίγραμμα

- είναι λογοτεχνικό είδος που γεννήθηκε από την ανάγκη να κρατηθεί ζωντανή η μνήμη του νεκρού με την έμμετρη επιγραφή που χαρασσόταν στους τάφους και τα αναθήματα (= αφιερώματα στους θεούς).
- είχαν ως σκοπό να απαθανατίσουν το κλέος των μεγάλων ανδρών και των νεκρών των πολέμων.
- πατρίδα του επιγράμματος είναι η Ιωνία (7ος αι. π.Χ.).

Ίαμβος

- για την προέλευση της λέξης **ΐαμβος** δεν υπάρχει καμία τεκμηριωμένη άποψη
- οι ρίζες της ανάγονται στις πανάρχαιες τελετές των Ελευσινίων με τα άσεμνα αστεία (ΐάμβους), καθώς και στην κοινωνική κριτική
- χρησιμοποιήθηκε, πάντως, για να προσδιορίσει ποιήματα των οποίων το περιεχόμενο ήταν περιπαικτικό και είχαν σκοπό να διορθώσουν τα ελαττώματα ατόμων ή του κοινωνικού συνόλου
- αναπτύχθηκε κατά την ίδια περίπου εποχή με την ελεγεία

Μονωδιακή (μελική) ποίηση

- η μονωδία, από ένα πρόσωπο, χωρίς μουσική συνοδεία, είναι δημιουργία των ποιητών του 6ου αι. π.Χ.
- οι μελικοί ποιητές γράφουν ποιήματα σε αιολική διάλεκτο, το περιεχόμενο των οποίων αναφέρεται στα προσωπικά τους συναισθήματα, στους θεούς, στους ανθρώπους και σε γεγονότα της καθημερινής ζωής.
- διδάσκουν την πολιτική σύνεση και την ευσέβεια και συχνά χρησιμοποιούνται προκειμένου να ενισχυθεί το ηθικό των πολιτών.
- το είδος της ποίησης αυτής γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση στη Λέσβο

Χορωδιακή ποίηση (πολυφωνική ποίηση που εκτελείται από πολυμελή χορό)

- είναι γραμμένη στη δωρική διάλεκτο και ψάλλεται με συνοδεία μουσικών οργάνων, στα πανηγύρια και στις γιορτές των θεών, από ομάδα ανδρών ή γυναικών (χορός)
- αποτελεί συνδυασμό ποίησης, μουσικής και όρχησης, είναι δηλαδή ένα σύνθετο καλλιτέχνημα που εκφράζει το συναισθηματικό κόσμο ενός συνόλου προσώπων
- τα διάφορα είδη της αναφέρονται σε θεούς (ύμνοι) και σε ανθρώπους (εγκώμια).
- Εκφράζει τη συλλογική συνείδηση της πόλης και όχι προσωπικά συναισθήματα

Χαρακτηριστικά της λυρικής ποίησης: μορφή - σύγκριση μέ έπος

- περιγράφει καταστάσεις και δέν αφηγείται γεγονότα (έπος)
- Χρησιμοποιεί τό πρώτο πρόσωπο και δέν είναι τριτοπρόσωπη σύνθεση (έπος)
- είναι ποίηση που άδεται και δέν απαγγέλλεται (έπος)
- στηρίζεται στη γραφή και οι συνθέσεις δέν είναι εκτεταμένες (έπος)
- χρησιμοποιεί γλώσσα και ύφος απλό και φυσικό

Χαρακτηριστικά της λυρικής ποίησης: περιεχόμενο - σύγκριση με έπος

- αναφέρεται στο παρόν και εμπνέεται από αυτό, χωρίς να στηρίζεται σε μύθους από τό ένδοξο παρελθόν (έπος)
- είναι η ποίηση της καθημερινότητας του αφυπνιζόμενου ανθρώπου, πού ζει έντονες κοινωνικοπολιτικές μεταβολές, γι' αυτό δέν επιμένει σέ ακλόνητες αξίες και υψηλούς χαρακτήρες (έπος)

σπουδαιότεροι λογογράφοι

Έκαταῖος ο Μιλήσιος (545-474 π.Χ. περ.)

- κύριος εκφραστής της επιστημονικής γεωγραφίας· προήγαγε τη γεωγραφική έρευνα και σχεδίασε χάρτη της Γης με τις ηπείρους της Ασίας και της Ευρώπης ισομεγέθεις (στην Ασία συμπεριλαμβάνονταν και η Αφρική).
- δεν περιορίζεται μόνο στην καταγραφή των γεγονότων, αλλά ερευνά και το κύρος των πηγών.
- θεωρείται, άλλωστε, πρόδρομος του Ηροδότου

σπουδαιότεροι λογογράφοι

Έλλάνικος ο Μυτιληναίος (490-405 π.Χ. περ.)

- Μεγάλος χρονικογράφος που επηρέασε το Θουκυδίδη
- έγραψε 23 βιβλία, πολλά από τα οποία ήταν αφιερωμένα σε ελληνικές χώρες και ξένους λαούς
- περιγράφει ήθη και έθιμα σε συνάρτηση με τα ιστορικά γεγονότα και τους μύθους

ΠΡΟΣΩΚΡΑΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

- ο ελληνικός φιλοσοφικός στοχασμός γεννήθηκε τον 6ο αι. π.Χ. και αναπτύχθηκε σε δύο περιοχές στην περιφέρεια του Ελληνισμού: τη Μικρά Ασία και το δυτικό τμήμα του ελληνικού κόσμου (Νότια Ιταλία και Σικελία)
- οι πνευματικοί άνθρωποι που ασχολήθηκαν με τη φιλοσοφία ονομάζονται **φυσικοί** ή **φυσιολόγοι**, γιατί στα έργα τους δόθηκε ο τίτλος *περί φύσιος* (= φύσεως, για τη γένεση του κόσμου). είχαν δηλαδή στόχο να ερμηνεύσουν τη δημιουργία του κόσμου όχι θεολογικά ή μυθολογικά αλλά λογικά

Προσωκρατικές Αρχές

- ✓ Αναγωγή της φαινομενικής πολλαπλότητας και αταξίας του κόσμου σε μια στα-θερή αρχή.
- ✓ Αποδοχή μιας νομοτελειακής, αποκλειστικά φυσικής αιτιότητας, που έχει οικου-μενικό χαρακτήρα.
- ✓ Πεποίθηση ότι τα φυσικά φαινόμενα και οι φυσικοί νόμοι υπόκεινται στην κριτι-κή, ορθολογική διερεύνηση του ανθρώπινου νου
- ✓ Μαθηματικοποίηση της φύσης.
- ✓ Αναγωγή της ποιότητας στην ποσότητα.
- ✓ Αλληλοσυσχετισμός και διασύνδεση όλων των όντων.
- ✓ Ο άνθρωπος-παρατηρητής αναπόσπαστο μέρος της φύσης.
- ✓ Συνένωση αντιθέτων εννοιών (Ηράκλειτος).
- ✓ Μετατόπιση του κύριου βάρους από την ύλη στις διεργασίες (Ηράκλειτος).
- ✓ Εγγενής δυναμική, αμφίδρομη ισορροπία (Ηράκλειτος).
- ✓ Εξελικτική διαδικασία.

όρια του προσωκρατικού στοχασμού

- έθεσαν τα καίρια φιλοσοφικά και επιστημονικά ερωτήματα που απασχολούν έκτοτε το δυτικό πνεύμα. "Για τον ζωντανό φιλοσοφικό στοχασμό η ερώτηση έχει προτεραιότητα έναντι της απαντήσεως"
- Θεμελίωσαν πρώτοι την παράδοση της κριτικής -και όχι δογματικής- διερεύνησης, χωρίς την οποία δεν θα υπήρχε επιστήμη
- υπέδειξαν πρώτοι «νοητικά εργαλεία» και ποιοτικές μεθόδους προσέγγισης και κατανόησης του φυσικού κόσμου που χρησιμοποιούνται δημιουργικά μέχρι σήμερα, όπως μέτρον, ρυθμός, συμμετρία, αναλογία, τάξις, κόσμος, συνεχές-διάκριτο, ομοιογένεια, ισοτροπία, κ.ά
- έδωσαν απαντήσεις καθοδηγούμενοι από έναν εκπληκτικό συν-δυασμό ορθολογισμού, ενόρασης και παρατήρησης όχι όμως -εκτός ορι-σμένων εξαιρέσεων- από το πείραμα

φιλοσοφικές κατευθύνσεις

I. Οι Ίωνες φιλόσοφοι.

- 1. Θαλής (624-542 π.Χ. περ.)*
- 2. Αναξίμανδρος(610-547 π.Χ. περ.).*
- 3. Αναξιμένης(585-528 π.Χ. περ.)*
- 4. Ξενοφάνης(570-470 π.Χ. περ.).*
- 5. Ήράκλειτος (540-480 π.Χ.)*

φιλοσοφικές κατευθύνσεις

II. Η φιλοσοφία στην Κάτω Ιταλία

- **Ορφισμός.** Μυστηριακή θρησκεία του 7ου αι. π.Χ., όπως τα Ελευσίνια Μυστήρια της Δήμητρας και της Περσεφόνης, που επιδίωκε τον εξαγνισμό του ανθρώπου με πράξεις τελετουργικές· αναπτύχθηκε γύρω από το πρόσωπο του μυθικού Ορφέα και διαδόθηκε σε όλο τον ελληνικό κόσμο
- **Πυθαγορισμός.** Θρησκευτικό, πολιτικό και πνευματικό κίνημα, επηρεασμένο από το μυστικισμό, που συνδέθηκε με τον ορφισμό και είχε ως αρχηγέτη το μεγάλο Έλληνα μαθηματικό και φιλόσοφο Πυθαγόρα

II. Η φιλοσοφία στην Κάτω Ιταλία

- Ο ορφισμός και ο πυθαγορισμός, που με το μυστικό τους περιεχόμενο αντανακλούν ανατολικές επιδράσεις, πίστευαν στην επιβίωση της ψυχής και τη μετεμψύχωση, ως μέσον τελειοποίησης του ανθρώπου
- Ως ξεχωριστά κινήματα, αλλά και με ενιαία μορφή (ορφικοπυθαγορισμός) επηρέασαν σημαντικά τη φιλοσοφική σκέψη στην Κάτω Ιταλία, καθώς και σε όλο τον αρχαίο κόσμο

Πυθαγόρας (580-490 π.Χ.)

- είναι το αρχέτυπο του φιλοσόφου, με την έννοια του σοφού που διδάσκει το νόημα της ζωής και του θανάτου.
- δεν υπήρχαν δικά του κείμενα, αλλά μόνο διηγήσεις που του απέδιδαν μοναδικές ικανότητες
- η διδασκαλία του, κυρίως μυστική, αποτελούσε για τους μαθητές του θέσφατο· παροιμιώδης παρέμεινε η φράση «αὐτὸς ἔφα» (= το είπε αυτός, και επομένως είναι ορθό), χαρακτηριστικό της αυθεντίας του δασκάλου
- εισάγει στην ερμηνεία του κόσμου και της δομής του το ποσοτικό στοιχείο. Τα πάντα είναι θέμα ποσοτικών σχέσεων

φιλοσοφικές κατευθύνσεις

III. Οι Ελεάτες φιλόσοφοι

- *Παρμενίδης* (515-450 π.Χ.).
- *Ζήνων ο Έλεάτης* (490-415 π.Χ.).
- *Έμπεδοκλής* (495-430 π.Χ.)